

проф. д-р Магдалена Легкоступ,
Православен богословски факултет
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Велико Търново,
тел. 0888794328, ел. поща: m_legkostup@abv.bg

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на **Ивайло Евгениев Василев**

на тема

„Свободна воля и послушание в процеса на духовното обгрижване на православния християнин“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Теология“ в професионално направление 2.4. „Религия и теология“ (Пастирско богословие) от научно жури на СУ „Св. Климент Охридски“

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на Решение от първото заседание на научното жури (Протокол № 1/16.07.2024 г.), в което бях определена за рецензент по предложената дисертация.

1. Данни за докторанта

Докторантът Ивайло Евгениев Василев притежава солидно образование, придобито ОКС „бакалавър“ по Икономика в Американски университет в България, Благоевград (2010) и ОКС „магистър“ в две образователни програми: „Местно икономическо развитие“, Лондонски икономически институт (2011, Лондон) и „Църковно социално дело“ в Богословския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (2020). От 2011 до 2015 г. натрупва опит в управление на проекти като експерт в Интегриран екип на инженера, Ново оловно производство, КЦМ АД, Пловдив, а от 2019 до 2023 г. е управител на издателство „Паралингва“. От 2016 г. до днес заема поста сътрудник при Културно-просветен отдел на Пловдивска света митрополия.

2. Данни за процедурата

Като докторант на Богословския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ в професионално направление 2.4. Религия и теология (Пастирско богословие) Ивайло Евгениев Василев е изпълнил в пълен обем учебния си план. Успешно е положил предвидените изпити. Дисертантът е успял да подготви и осъществи нужния брой научни публикации и да участва с доклади в три в международни форуми. След изпълнението на индивидуалния план и изтичане на срока на докторантурата той е отчислен с право на защита със заповед на Ректора на Софийския университет (РД 20-851/16.04.2024 г.) през

април 2024 г. на основание решение на Факултетния съвет на Богословския факултет от 21.03.2024 г. (Протокол № 10). Със заповед на Ректора на Софийския университет № РД 38-351/02.07.2024 г. на основание чл. 4. от Закона за развитието на академичния състав в Република България и решение на Факултетния съвет на Богословския факултет от 20.06.2024 г. (Протокол № 15) е определен съставът на научното жури и срокът за защитата – до 25.10.2024 г.

На първото си заседание (Протокол № 1/16.07.2024 г.) журито потвърждава, че процедурата е организирана в пълно съгласие с изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности на СУ „Св. Климент Охридски“. За Председател е избран проф. д-р св. ик. Иван Иванов. За рецензенти са определени проф. д-р Магдалена Легкоступ и доц. д-р Любомир Игнатов, а изготвянето на писмени становища се възлага на проф. д-р св. ик. Иван Иванов, доц. д-р Стоян Чиликов и доц. д-р Галя Йорданова. Научното жури определя срок за предаване на рецензии и становища до 10.10.2024 г. и дата за публична защита на дисертационния труд – 24.10.2024 г.

Изтъкнатото до тук ми дава основание да приема, че всички срокове и правила по процедурата са спазени и няма допуснати нарушения. Ивайло Василев отговаря на изискванията и покрива критериите на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане.

3. Данни за дисертацията

Представената за рецензиране дисертация на тема *„Свободна воля и послушание в процеса на духовното обгрижване на православния християнин“* съдържа общо 247 стандартни печатни страници. Научното изследване се състои от следните обособени части: предговор, увод, три глави, заключение, използвана литература и приложение. Научно-критичният апарат съдържа 891 бележки под линия, разделени на 79 извори, 83 източници на кирилица и 61 на английски и гръцки език. Използваната литература е релевантна на темата на дисертационното изследване.

Приемам предложения план на дисертационното съчинение. Работата е написана на ясен академичен език. В края на текста на дисертацията са приложени декларация за авторство и самооценка на научните приноси.

Темата за свободната воля и послушание в процеса на духовното обгрижване на православния християнин представлява интерес, тъй като днес не по-малко отколкото в миналото духовното обгрижване и ръководство изисква и съдействието на обгрижвания и ръководения. Нейната актуалност се обуславя както от нуждата от правилното разбиране на послушанието като съработничество на обгрижвания и обгрижващия за

спасението на човека, така и от липсата на цялостни изследвания по тази проблематика, които да разглеждат свободната воля за послушание в хода на духовния живот на човека според светоотеческата антропология.

В **Предговора** (с. 3) авторът заявява своите мотиви за избора на темата на дисертационното съчинение и изказва признателност към личностите, съпричастни на неговото написване.

Уводът (с. 4-15) предлага обща характеристика на дисертационното изследване, като се обосновава и защитава актуалността на темата. Тук Ивайло Василев заявява своята научна методология в своето изследване и представя неговите обект, предмет, цели, задачи, хипотези и изследователски подход. Като обект на изследване се посочва духовния живот на човека, неразривно свързан с духовното му обгрижване като един непрекъсващ процес, а като предмет – послушанието като вътрешен принцип на поведение и отношение на човека към Бога, духовника и ближния, основаващо се върху богодаруваната му свободна воля. Поставената цел на настоящия труд е: „да изследва и установи мястото на свободната воля на човека и послушанието му за душевно спасение и вечен живот в различните периоди от духовния му живот в Църквата“ (с. 5). Задачите, които си поставя трудът, са няколко: „1) да постави в контекста на православното разбиране за света и човека категорията „свободна воля“; 2) да изследва и изясни ролята на свободната воля на човека в неговото спасение и мястото ѝ в духовния му път; 3) да формулира и изследва етапите от процеса на духовно обгрижване на православния християнин; 4) да изследва неблагоприятните резултати от непослушанието и 5) да проучи и изследва послушанието като вътрешен принцип на поведение на православния християнин и херменевтичен ключ за разбиране на динамиката на израстването му в духовното подвизаване“.

На основата на посочената проблематика дисертантът формулира две хипотези на изследването: 1) свободната воля, заложена от Бога в човека, прави възможен духовния му подвиг и осъществява предназначението си, когато се изрази в послушание и 2) послушанието е изискуем фактор за успех във всеки един етап от духовния живот в Църквата.

В последната част на увода дисертантът прави впечатляващ преглед на състоянието на изследванията и дава подробна информация за значими за изследваната тема и използвани в настоящото съчинение трудове.

Първата глава, озаглавена „СВОБОДНА ВОЛЯ И ПОСЛУШАНИЕ“ (с. 16-90) е разработена с оглед на първата изследователска хипотеза. Тя е обособена в три точки. Дисертантът започва своето изследване с изясняване на богословската парадигма за света

и човека, като представя църковното учение за Божието творение и същността на православната космология и антропология. В следващите две точки се поставят теоретичните научни основи на ключовите понятия, предмет на научното изследване – свободната воля и послушанието. Изяснява се ролята на свободната воля на човека за спасението му – със свободната си воля към Божия образ той добавя и подобие, като постига по този начин Бога. Представя се православното учение за произхода и същността на злото, за единението на волята с Бога и значението на автентичната христология.

Акцентира се на взаимозависимостта на свободната воля от послушанието, синтезирана в израза *свободна воля за послушание*. Чрез богословски анализ послушанието се представя като начин за напредване в духовния живот на православния християнин и постигане на спасение. Обосновава се необходимостта от послушание и предпоставките за неговото постигане. Разглеждат се и неблагоприятните последици, породени от прекословие, непослушание, непокорство и гордост. Проследяват се особеностите на видовете послушание според техния адресат. Чрез привеждане на светоотечески свидетелства се доказва, че свободната воля, неотменима за човека, изисква неговия подвиг, който, от своя страна, намира правилния си израз в отношението на послушание към Бога, духовника и ближния. Съдържанието на първа глава завършва с изводи и обобщения.

Във втора и трета глава на дисертационното съчинение се отделя специално внимание на изследователския въпрос за контекста, в който се проявява свободната воля и особеностите, които послушанието има в различните етапи от духовното обгрижване на християнина: раждане, утвърждаване, израстване, съзерцание и обожение. Те са избрани и подредени според учението на различни свети отци, систематизиращи духовния път на човека, според реда на Тайнствата, преживявани в църквата и според особените черти на човека, придобил опит и стъпил на ново стъпало от духовния си път.

Втора глава, озаглавена „РАЖДАНЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ПРАВОСЛАВНИЯ ХРИСТИЯНИН“ (с. 91-156) започва с изследване на процеса на духовно подвизаване и обгрижване. Анализират се етапите от процеса на духовно обгрижване, както и неговото протичане у вяращите и съответните им действия. В следващите две части на тази глава са представени първите два етапа от процеса на духовно обгрижване (раждане и утвърждаване), като се изследва мястото на свободната воля и проявяването на послушание за спасение на човека във всеки един от тях. С оглед целите на пастирското богословие в първия етап изследването се фокусира върху придобиването чрез слово и съответстващото правилно разположение на православния християнин, както и върху

християнското просвещение. Следва акцент върху покаянието и изповедта като винаги присъстващи в процеса на духовното обгрижване на християнина и важноста на избора на духовен наставник. Утвърждаването като втори етап от този процес поставя въпроса дали човекът ще бъде способен да възприеме и задържи Божията благодат. Отговорът на този въпрос зависи от неговите свободните усилия. В този контекст дисертантът представя покаянието като цикличен процес и анализира отделните му етапи. Изтъква се водещото значение на св. Причастие и молитвата като способ за съсредоточаване в и общуване с Бога, както и на добрите дела, към които човек трябва да се насилва и насочва, заедно с духовното четене и учене като предпоставка за успех в духовния живот. Приносен момент в изследването е, че то контекстуализира послушанието в конкретни примери и светоотечески наставления, касаещи въпроси на дисциплиниране и вразумление в духовното обгрижване. В края на главата са формулирани изводи и обобщения.

Третата глава, озаглавена „ИЗРАСТВАНЕ И СЪВЪРШЕНСТВО НА ПРАВОСЛАВНИЯ ХРИСТИЯНИН“ (с. 157-208) съдържа три точки. Първата от тях представя израстването като постигната утвърденост в духовното намерение, подвиг и желание. Във връзка с пастирските измерения на духовното обгрижване са разгледани въпроси, свързани с изповедта, брака и свещенството, духовната борба и изоставянето. Следващата точка е посветена на четвъртия етап от духовния живот и обгрижване – съзерцанието. Разгледано е мястото му, предпоставките и способите за неговото постигане. Добродетелите, усвоени от верния на този етап, са анализирани като съдействащи със свободната воля на човека и послушанието му за душевно спасение и вечен живот. В последната точка се прави представяне на последния най-висш етап – обожението. То се формулира като мистичен процес, в който човекът е постигнал своето назначение. Тук са разгледани причастяването с Господ Иисус Христос, предусловията за обожение и характеристиките на това състояние. Накрая, с помощта на свидетелства от литературата, се предлага рефлексия на живота след смъртта – в бъдещия век. Изложението на трета глава завършва с изводи и обобщения.

Изследването завършва с общо **Заключение** (с. 209-216), в което се правят основните изводи от изследваната проблематика, обобщават се постигнатите резултати и се дава отговор на поставените цел и задачи. Чрез дескриптивно представените резултати се доказват формулираните в увода хипотези на научното изследване.

Библиографията (с. 218-235) включва общо 212 заглавия (79 извори, 83 източници на кирилица и 61 на английски и гръцки език). Посочената използвана литература е

съобразена с темата и способства за нейното разработване.

Приложението съдържа 1 таблица и 22 кратки светоотечески текста.

Представеният от Ивайло Василев **автореферат** (23 с.) отговаря на изискванията и дава възможност за ясно и точно запознаване в синтезиран вид с текста на дисертационния труд.

В представената за защита дисертация не е констатирано плагиатство.

По темата на дисертацията дисертантът представя и **три** научни публикации.

По настоящата процедура нямам съвместни публикации с колегата и по никакъв начин не попадам в хипотезите на закона и другите нормативни актове, касаещи конфликт на интереси.

4. Достоянства и приноси на дисертационния труд

Текстът на дисертационното съчинение е ясно и точно формулирано. Структурата му е логически аргументирана и като цяло следва академичната методология на научните изследвания, приета в богословските факултети на Р България.

Едно от основните достойнства на дисертационния труд е богатството на използваните светоотечески извори. С тяхна помощ в контекста на научното изследване послушанието е показано като вътрешна среда и атмосфера, дихание на Светия Дух, което оживотворява, поддържа живота и обожава духовно подвизаващия се, поставен под опеките на духовно обгрижващия го. Свободната воля в анализирания от дисертанта етапи обуславя духовния подвиг и осъществява послушанието като единствено възможен отговор на Божия призив. В своята дисертация Ивайло Василев изяснява ролята на свободната воля на човека в неговото спасение според конкретиката на духовния му път, проучва послушанието като вътрешен принцип за поведение на православния християнин в контекста на духовното му подвизаване и напредък, представя етапите от процеса на духовно обгрижване на православния християнин от неговия наставник с установяване мястото на свободната воля и проявяването на послушание в динамиката на неговото израстване. С това той реализира заложената цел на научния труд да изследва и установи мястото на свободната воля на човека и послушанието му за душевно спасение и вечен живот в различните периоди от духовния му живот и обгрижване.

Приемам формулираните от докторанта четири основни приноса на дисертационното съчинение: 1) действително това е първо проучване, което контекстуализира православното учение за свободната воля на човека в етапите на духовни живот и обгрижване; 2) за пръв път е направен опит за цялостен анализ на

послушанието като начин за напредване в духовния живот на православния християнин и постигане на спасение; 3) изследването има практико-приложен принос за целите на обгрижването и личния подвиг на православния християнин, тъй като разкрива пътищата за приближаване до богообщение и маркира специфични проблеми в етапите на неговото израстване; 4) преведен и приведен е значителен обем от непубликувани и неизследвани у нас светоотечески извори, на основата на които се изгражда православната онтологична парадигма по въпроса за духовния път и обгрижване на православния християнин.

5. Препоръки

1) В интерес на по-доброто презентиране на труда е съдържанието да бъде допълнено със съдържащите се в текста подточки.

2) Компетентностният подход на изследването би спечелил много от по-подробен анализ на светоотеческите извори, чрез който да се конструира академичната позиция на дисертанта.

3) Би било коректно да се отбележи чий е преводът на цитираните извори.

При подготвянето за издаване на настоящето съчинение бих препоръчала на колегата да прецизира тези моменти в своята работа.

6. Заключение

Представеният дисертационен труд отговаря на изискванията и внася свой принос в съвременното пастирско богословие. Това ми дава основание убедено да подкрепя дисертацията и да гласувам положително за присъждането на Ивайло Василев на образователната и научна степен „доктор“ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология, научна специалност Пастирско богословие.

03.10.2024 г.

гр. Велико Търново

проф. д-р Магдалена Легкоступ